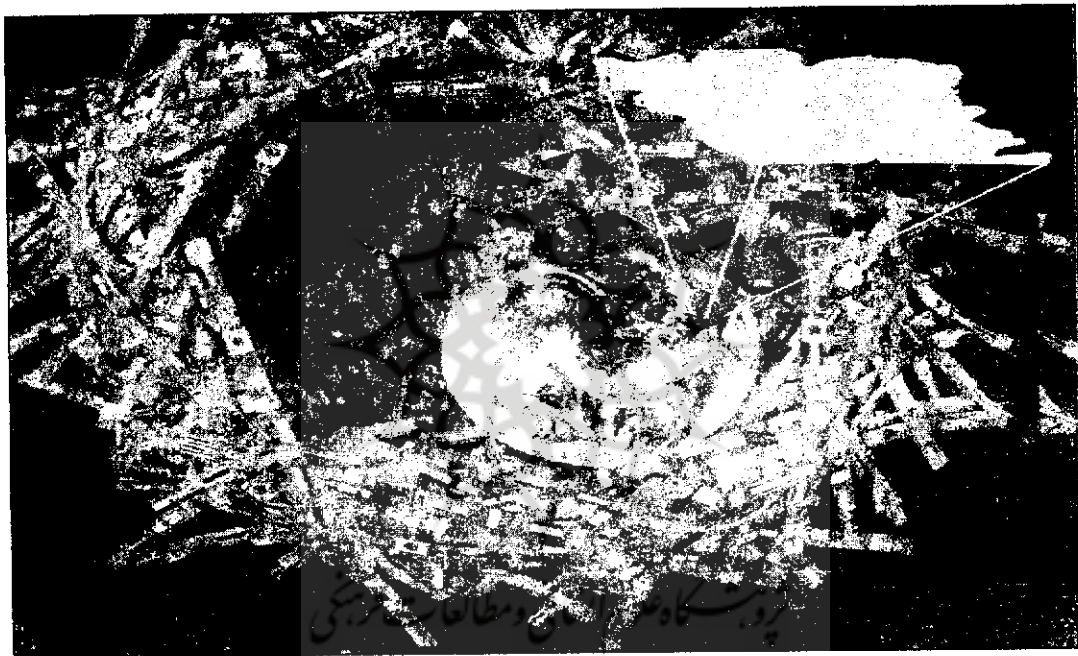

جهانی شدن و ایران

فرزاد گراوند

دانشجوی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی

مقدمه

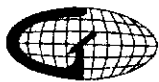
از قدیم‌الایام تاکنون دولتمردان به دلایل گوناگون اقتصادی - سیاسی خواهان رابطه با کشورهای مجاور خود بودند ولی این روابط بسیار محدود بود چون در آن زمان وسایل ارتباطی پیش رفته وجود نداشت برای فرستادن از کشوری به کشور دیگر چندین روز طول می‌کشید ولی در قرون حاضر به علت گسترش علم و تکنولوژی دولتها و شهروندان آنها می‌توانند به راحتی با همدیگر ارتباط برقرار کنند و دانشمندان از آن به دهکده جهانی تعبیر می‌کنند و در پهنه این انقلاب عظیم تکنولوژیک یک دهکده جهانی مورد نظر مارشال مک لوهان در شرف تحقق است این تغییرات می‌تواند در تمام زمینه‌های زندگی انسان باشد که در این مقاله‌ها به بررسی تعاریف جهانی شدن و دیدگاه

نظر دانشمندان و موضع ایران در مقابل آن را بیان نمایم.

تعریف جهانی شدن

کاربرد اصطلاح جهانی شدن به دو کتابی برمی‌گردد که در سال ۱۹۷۰ منتشر شد کتاب اول تألیف مارشال مک لوهان (جنگ و صلح در دهکده جهانی) و کتاب دوم نوشته برژیسکی مسئول سابق شورای امنیت ملی آمریکا در دوران ریاست جمهوری رونالد ریگان است. حال به بیان چند تعریف از جهانی شدن می‌پردازیم.

۱. جهانی شدن در مفهوم عام آن عبارت است از «درهم ادغام شدن» بازارهای جهانی در زمینه‌های تجارت و سرمایه‌گذاری مستقیم و جابجایی و انتقال (سرمایه) نیروی کار و فرهنگ در چارچوب سرمایه‌داری و آزادی بازار و نهایتاً سرفرود آوردن

نظریه‌های دیگران در صورتی که جهانگرایی نفی دیگران است نفوذ در فرهنگهای دیگران و محل برخورد ایدئولوژیهاست (محمد عبدالجابری، ۱۳۷۷). اما چه چیز قرار است جهانی شود؟

لیبرالیسم با تمام اشکال اقتصادی اجتماعی و فرهنگی آن جهانی خواهد شد بدیهی است که ابعاد و ظواهر فعلی (جهانی شدن) از جمله موارد ذیل نشان دهنده چیزی است که جهانی خواهد شد.

بعد اقتصادی

ابعاد اقتصادی (جهانی شدن) در موارد زیر نمودار می‌شود - گسترش و تعمیق وابستگی متقابل بین کشورها و اقتصادهای ملی، یکپارچگی بازارهای ملی و گسترده شدن مبادلات تجاری - مقررات‌زدایی و از میان برداشته شدن ضوابط حمایت‌گرانه بازرگانی و ایجاد سازمان تجارت جهانی (عبدالجابری، ۱۳۷۷). جهانی شدن اقتصاد را می‌توان به شرایطی تعریف کرد که در آن حد و مرزهای جغرافیایی در فعالیتهای اقتصادی از قبیل تجارت، سرمایه‌گذاری و تولید و نقل و انتقالات مالی کمترین نقش را داراست و اقتصاد کشورهای جهان به شدت به هم وابسته می‌شود موانع گمرکی و تجاری به حداقل ممکن کاهش می‌یابد و نقل و انتقالات مالی بین کشورها به آسانی میسر می‌گردد. (روشنفکر - مجید ۱۳۷۹ ص ۱۸)

در یک تعریف دیگر جهانی شدن اقتصاد را به معنی کاهش قدرت کنترل دولت‌ها بر نقل و انتقال‌های مالی و فن‌آوری دانسته‌اند (ماهنامه سروش، اردیبهشت ۱۳۷۹ ص ۸). این ابعاد از طریق اتحادیه‌های اقتصادی جهان (بازار مشترک کشورهای اروپایی و جنوب‌شرقی آسیا، اکو) و فعالیتهای شرکت‌های بین‌المللی و مؤسسات اقتصادی بین‌المللی (بانک بین‌المللی، صندوق بین‌المللی پول، شرکت‌های بزرگ چندملیتی) رخ می‌نماید. زیرا ابعاد اقتصادی دولت ملی را دستخوش بحران می‌سازد و مرزها را به رسمیت نمی‌شناسد.

بعد سیاسی

برجسته‌ترین نمود سیاسی (جهانی شدن) سقوط نظامهای تمامیت‌خواه و اقتدارگرا، گرایش به دموکراسی و تکثر و پلورالیسم سیاسی و احترام به حقوق بشر است که جهانی شدن

جهان در برابر قدرتهای جهانی بازار که منجر به شکافته شدن مرزهای ملی و کاسته شدن از حاکمیت دولت خواهد شد. عنصر اصلی و اساسی در این پدیده شرکتهای چندملیتی و فراملی هستند.

۲. جهانی شدن به اختصار عبارت است از رقابتهای بی‌قید و شرط در سطح جهان رقابتی که برای کشورهای غنی درآمد بیشتر و برای کشورهای فقیر، فقر بیشتر می‌آورد.

۳. جهانی شدن از پیامدهای سربرآمدن دولتهای نیرومند ملی و عالیترین مرحله روابط سلطه‌گری و سلطه‌پذیری امپریالیسم است (عادل - عبدالحمید ۱۳۷۹). آنتونی ماکفر و در کتابش «تأخیر برسیهای جهان» معتقد است چهار روند اساسی جهانی شدن به ترتیب عبارت است از:

- رقابت میان قدرتهای بزرگ
- نوآوری تکنولوژیک
- تجدد نوگرایی (مدرنیسم)
- جهانی شدن تولید و مبادله

جهانی شدن شامل مواردی همچون سازماندهی دوباره تولید، عبور صنایع از مرزها، ایجاد بازار ملی (تأمین بودجه و سرمایه) مبارزه و درگیری میان مجموعه‌های متخصص، تشابه و همانندی کالاهای مصرفی و کشورهای گوناگون است. (عادل - عبدالحمید ۱۳۷۹) محمد عبدالجابری ضمن ارائه تعریفی از جهانگرایی، فرهنگی و اینکه ما دارای فرهنگ واحد جهانی نیستیم به تعریف از جهانگرایی می‌پردازد از دید او جهانگرایی عبارت است از نظام یا سیستمی که دارای ابعاد گوناگون و فراتر از محدوده اقتصاد باشد می‌نویسد و جهانگرایی لازمه یک نظام جهانی است. نظامی که زمینه‌های مختلفی همچون سرمایه، بازرگانی، مبادلات، ارتباطات، سیاست اندیشه ایدئولوژی را شامل می‌شود. همچنین در محیط و محدوده سیاست نوعی ابزار ژئوپولیتیکی که در آن «تعمیم یک روش و گسترش یک تمدن و انتقال آن به سایر کشورها بکار برده می‌شود. بویژه در مباحث کنونی منظور از جهانگرایی بسط و گسترش و انتقال تمدن و فرهنگ ایالات متحده آمریکا به سایر کشورهای جهان است.

او می‌گوید جهانی شدن یعنی به استقبال یک جهان رفتن آشنا شدن با فرهنگهایی دیگر و احترام گذاشتن به آراء و

بیش از امروز) با کاهش هزینه‌های حمل و نقل، رشد حیرت‌انگیز تکنولوژی اطلاعات و گسترش روزافزون تجارت الکترونیکی و در حالت کلی به حداقل رسیدن نقش مرزهای جغرافیایی در فعالیتهای اقتصادی و بنگاههای اقتصادی کلیه بازارهای جهان را بازار خود می‌دانند و بدان چشم دارند با افزایش رقابت آنچه حاصل خواهد شد افزایش کالایی اقتصاد بین‌المللی خواهد بود چرا که رقابت مهمترین عامل در افزایش کارایی یک سیستم است. (نورانی - سیدمحمد ۱۳۷۹)

۲. وابستگی بیشتر اقتصاد کشورها:

از دیگر دستاوردهای جهانی شدن وابستگی بیش از پیش اقتصاد کشورهای جهان به هم است به طوری که افزایش رقابت از یک سو، وابستگی بیشتر اقتصاد کشورها به هم از سوی دیگر، صحنه و شرایط دیدنی و جالبی را در دهکده جهانی بوجود آورده است. در این دهکده هرچه بر رقابت بنگاههای اقتصادی افزوده می‌شود (از دیدگاه خرد اقتصادی) به همان اندازه و شاید بیش از آن بر وابستگی اقتصاد کشورها به هم (از دیدگاه کلان اقتصادی) افزوده می‌شود. در این شرایط عرصه اقتصاد بین‌المللی صحنه مبارزه کشورهای با هم نیست بلکه میدان مسابقه‌ای است که هر رقیب می‌خواهد برنده آن باشد در این میدان برنده شدن یکی به معنی شکست کامل و به زوال کشیدن طرف دیگر نیست. در این میدان، حتی رقیب برای اینکه بتواند بهتر مسابقه دهد، از رقیب یا رقبای خود می‌خواهد خود را تقویت کند و بهتر مسابقه دهند و حتی به آنها نیز کمک می‌کنند. با بروز پدیده جهانی شدن اقتصاد کشورهای جهان چنان به هم گره خورده‌اند که بروز یک بحران حتی در کشوری کوچک به سرعت دامنگیر سایر کشورهای جهان نیز می‌شود.

(عادل - عبدالحمید علی، ۱۳۷۹)

۳. به چالش کشاندن دولت‌ها:

جهانی شدن از آنجا که از قدرت کنترل دولت‌ها بر اقتصاد ملی می‌کاهد موجب می‌شود دولت‌ها در رابطه با اقتصاد ملی و بازار دچار چالش و ناگزیر از تعریف مجدد این رابطه شوند. چراکه با بروز این پدیده قوانین و مقررات ملی رفته رفته، جای خود را به قوانین و مقررات بین‌المللی می‌دهند به تبع آن سازمانهای بین‌المللی عهده‌دار بسیاری از وظایف سازمانهای ملی در کشورها خواهند شد در این شرایط دولت‌ها نمی‌توانند فارغ از

سیاسی‌ها جهانی دموکراسی غرب است. (عادل - عبدالحمید علی - ۱۳۷۹)

بعد فرهنگی

ژاک دلور (J. Delors) رئیس کمیسیون اروپا در سالهای ۱۹۹۴-۱۹۸۵ در واکنش به نظریه (برخورد تمدنها) هانگتیتون، معتقد است درگیری آینده بوسیله عوامل فرهنگی شعله‌ور خواهند شد. «عوامل اقتصادی یا ایدئولوژیک» بنابراین غرب نیاز دارد که نیست به باورهای مذهبی و فلسفی دیگر تمدنها و شیوه نگرش دیگر ملتها نیست به منافعشان شناخت عمیق‌تری پیدا کند و مشترکات موجود فرهنگشان را بشناسد.

(قرلسفلو - محمدتقی، ۱۳۷۹)

زمانی که ما از فرهنگ سخن می‌گوئیم سه بخش بیش از همه برجسته می‌گردد:

۱. بخش شناختی (cognitive)

۲. بخش هنجاری

۳. بخش آداب و رسوم

این بخش‌های سه گانه فرهنگ، به علت پیشرفتهای روزافزون در زمینه‌های مختلف و همچنین افزایش شناخت بشر از مقوله حیات، مشترکات خود را افزایش داده‌اند. جهان اکنون کوچک و به هم فشرده است، بوسیله تلویزیون و دسترسی به اینترنت می‌توانیم در محل یک حادثه حضور یابیم و از چند و چون آن مطلع شویم پیشرفتهای فنی مانند کابل نوری، ریزکامپیوترها و پخش ماهواره‌ای انواع رویدادها و مسابقات جهانی، فاصله‌ها را بسیار کاهش داده است و همه این تحولات به همگونی و تشابه آرمانها در میان افراد بشر کمک می‌کند. (قرلسفلو، محمدتقی، ۱۳۷۷)

جهانی شدن اقتصاد و پیامدهای آن

جهانی شدن اقتصاد شرایط تازه و عمومی و کلی برای اقتصاد بین‌المللی بوجود می‌آورد که از این رهگذر هر یک از کشورهای جهان با توجه به قدرت و جایگاه اقتصادی خود در کل این مجموعه سهم (مثبت و منفی) خواهند برد که تأثیرات عمومی آن را بر روی اقتصاد می‌توان به صورت زیر فهرست نمود.

۱. افزایش رقابت:

افزایش رقابت در سطح اقتصاد بین‌المللی یکی از مهمترین دستاوردهای جهانی شدن اقتصاد است. امروزه (البته در آینده

بین کشورهای جهان در دهه ۱۹۹۰ گردید. تحول عظیمی در تجارت بین‌المللی را سبب گردید با توجه به اینکه در حال حاضر حدود ۱۳۰ کشور عضو سازمان تجارت جهانی (۸۰ درصد) تجارت دنیا را به خود اختصاص داده‌اند و با مصوبات خود کشورهای دنیا را در بن‌بست قرار داده‌اند. (سرافراز، لیلا، ۱۳۷۷)

کشور ما نمی‌تواند مستقل از قوانین و مقررات سازمان تجارت جهانی در اقتصاد برنامه‌ریزی نماید و در مسیر جو حاکم که در جهت از بین بردن محدودیت‌های تجاری و افزایش رقابت است، حرکت کند چرا که پیوستن به این سازمان خود شرايطی دارد که به سهولت امکان‌پذیر نیست. بایستی بسیاری از محدودیت‌های تجاری را ملغی ساخت و در صورت عدم عضویت، کشورهای عضو می‌توانند تا ۶۰۰ درصد بر واردات کالاها از کشورهای غیرعضو دریافت کنند با وجود موقعیت ضعیف ایران در تجارت جهانی، چنانچه بتوان از نعمت‌های استثنایی و خدادادی مانند داشتن منابع طبیعی غنی در کشور (ده درصد منابع نفت جهان ۱۴/۵ درصد منابع گاز، ۵ درصد منابع مس دنیا و ۵۱ هزار هکتار زمین کشاورزی) موقعیت ویژه جغرافیایی کشور (قرار گرفتن در چهار راه جهانی شرایط ویژه برای ترانزیت کالا از غرب به شرق و بالعکس: مطرح بودن به عنوان اقتصادی‌ترین کشور برای مسیر عبور خطوط لوله نفت و گاز آسیای میانه به بازارهای جهانی، وجود کشورهایی با درآمد بالا در جنوب و بازار ۳۰ میلیون نفری در شمال کشور به نحو مطلوب و بهینه می‌توان استفاده نمود و به آینده امیدوار بود. (سرافراز، لیلا، ۱۳۷۷)

چنانکه پیشتر نیز اشاره شد برای ورود جدی به بازارهای جهانی و حضور مستمر و سودآور در آنها، استفاده از مزیت‌های نسبی ذاتی یا طبیعی کافی نیست باید در کنار مزیت نسبی ذاتی از مزیت‌های اکتسابی نیز بهره‌گرفت که عبارتند از شناخت، اعتبار، خوشنامی، دسترسی به شبکه‌های اطلاعاتی و شبکه‌های توزیعی و دسترسی به منابع بین‌المللی بیشتر با هزینه‌های کمتر و داشتن مناسبات و روابط بین‌المللی خوب که یکی از راه‌های جذب این مزیت‌ها سرمایه‌گذاری مستقل خارجی است که بوسیله آن باید خود را برای پذیرش جهانی شدن آماده کنیم. (امامی خوئی، ارسطو، ۱۳۷۹)

قوانین بین‌المللی قانون وضع کنند در حقیقت می‌توان گفت با بروز این پدیده از قدرت سازمان‌های ملی کاسته می‌شود و بر توان سازمان‌های بین‌المللی افزوده می‌شود.

۴. گسترش تقسیم کار بین‌المللی

با بروز این پدیده و از میان برداشته شدن بسیاری از موانع تجاری موجود در زمینه نقل و انتقالات سرمایه و منابع مالی، قطعاً تقسیم کار بین‌المللی گسترش خواهد یافت که این خود به افزایش کارایی اقتصاد بین‌المللی کمک شایانی خواهد نمود. (نورانی - محمدرضا ۱۳۷۹)

دیدگاه موافقان و مخالفان جهانی شدن

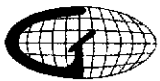
دیدگاه تائیدکنندگان: این دیدگاه دعوت به تعامل با پدیده جهانی شدن، فارغ از هرگونه نگرانی می‌کند از آن جهت که جهانی شدن به کشورهای فقیر کمک می‌کند و فرصت‌های تازه‌ای برای آنها فراهم می‌سازد.

برپایه این دیدگاه کشورهای جهان سوم باید نتایج و پیامدهای (جهانی شدن) را در سطوح اقتصادی، تکنولوژیک و فنی بپذیرد تا از زمانه و قافله پیشرفت عقب نمانند. تائیدکنندگان این پدیده بر تجربه بسیاری که در جهان بدست آمده انگشت می‌گذارند. آنها موفقیت پدیده (جهانی شدن) را از راه مقایسه سطح رشد و درآمد سرانه در آلمان شرقی و غربی سابق، کره شمالی و جنوبی، چین با تایوان را ارزیابی می‌کنند.

دیدگاه مخالفان: مخالفان و تردیدکنندگان در مورد فواید ادعایی (جهانی شدن)، معتقدند که این پدیده به عنوان یک نظام اقتصادی - جهانی بر ایدئولوژی و مفاهیم لیبرالیسم استوار است و هدفش تحمیل الگوی آمریکایی و سلطه آمریکا بر جهان است و منافع آمریکا و کشورهای پیشرفته را تأمین می‌کنند که از آن بیست درصد از جمعیت جهان بهره‌مند و هشتاد درصد بقیه در حاشیه هستند که این امر با مفهوم نظام جهانی متوازن سازگاری ندارد. بلکه به معنای سیطره و تحکم و سلطه‌گری از آن استفاده می‌شوند. محققان معتقدند که جهانی شدن فرهنگی یعنی سیطره فرهنگ غربی بر دیگر فرهنگها و این یعنی اوج سیطره استعماری. (عادل - عبدالحمید، ۱۳۷۹)

ایران و جهانی شدن چه باید کرد؟

نتایج مذاکرات اروگوئه در قالب سازمان تجارت جهانی (WTO) که موجب از بین رفتن هرچه بیشتر مرزهای اقتصادی

ما باید این فرصتها را از دست ندهیم و برای نیل برای این هدف موارد زیر توصیه می‌شود:

۱. احتراز از تناقض در سیاست‌گذاری و شفاف کردن سیاست‌های اقتصادی
 ۲. ایجاد فضای مناسب اقتصادی و ایجاد سازگاری بین سیاست‌های کلان اقتصادی - بنگاهی و هماهنگی این سیاستها با سیاستهای بین‌المللی
 ۳. فراهم کردن زمینه رقابت در تمام عرصه‌های اقتصادی
 ۴. ایجاد زیرساخت‌های لازم برای توسعه تکنولوژی و دستیابی تکنولوژی نوین
 ۵. توجه کافی به بومی کردن تکنولوژی وارداتی
 ۶. اتخاذ یک استراتژی بلندمدت برای توسعه تکنولوژی
 ۷. عضویت در سازمانهای تجارت جهانی و حضور فعال و در مجامع تصمیم‌گیر اقتصادی جهان و ایفای نقش پررنگ در سازمانهای منطقه‌ای و اقتصادی و از همه مهمتر باور جهانی شدن و پذیرش آن به عنوان یک واقعیت.
- در یک کلمه باید خود را با جهانی شدن سازگارکنیم.

منابع

۱. عادل، عبدالحمید علی، جهانی شدن و آثار آن بر کشورهای جهان، ترجمه (اصغر قریشی، اطلاعات سیاسی - اقتصادی - شماره یازدهم و دوازدهم، ۱۳۷۹)
۲. منبع پیشین
۳. محمدعابد الجابری، (هویت فرهنگی و جهانگرایی، ترجمه انور حبیبی، جامعه (یکشنبه ۳۰ فروردین، ۱۳۷۷)

۴. منبع شماره ۱
۵. مجید روشنفکر، نقش تجارت در اقتصاد جهانی، ماهنامه بورس اردیبهشت ۱۳۷۹، ص ۱۸.
۶. ماهنامه بورس، اردیبهشت ۱۳۷۹، ص ۸
۷. منبع شماره ۱
۸. محمدتقی قزلسنلو، جهانی شدن رویارویی یا همزیستی، اطلاعات سیاسی - اقتصادی - شماره یازدهم و دوازدهم ۱۳۷۹.
۹. محمدتقی قزلسنلو، فرهنگ جهانی در گفتگو با ناصر هادیان، جامعه (شماره ۸۵، ۱۸ خرداد ۱۳۷۷)
۱۰. سیدمحمدرضا سیدنورانی، جهانی شدن کشورهای در حال توسعه و ایران، اطلاعات سیاسی - اقتصادی شماره یازدهم و دوازدهم ۱۳۷۹.
۱۱. منبع شماره ۱
۱۲. لیلا سرفراز، نظام الدین فقیه، بررسی موانع صادرات و واردات در پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی، چهارمین همایش توسعه صادرات غیرنفتی کشور - ۱۳۷۷.
۱۳. لیلا سرفراز، جایگاه ایران در تجارت جهانی، کندوکاو بر موانع ساختاری موجود صادرات غیرنفتی، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره سوم و چهارم ۱۳۷۹.
۱۴. ارسطو امامی خوبی، جای ایران در بازارهای جهانی، اطلاعات سیاسی - اقتصادی - شماره سوم و چهارم ۱۳۷۹.
۱۵. منبع شماره ۱۰.

